

The Project Gutenberg eBook of Om mordet på Karl XII: Historisk och juridisk undersökning, by Olaf Johan Hultgren

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Om mordet på Karl XII: Historisk och juridisk undersökning

Author: Olaf Johan Hultgren

Release date: September 21, 2016 [EBook #53114]

Language: Swedish

Credits: Produced by Richard Tonsing, Ronnie Sahlberg and the Online Distributed Proofreading Team at <http://www.pgdp.net> (This book was produced from scanned images of public domain material from the Google Books project.)

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK OM MORDET PÅ KARL XII: HISTORISK OCH JURIDISK UNDERSÖKNING ***

OM
MORDET PÅ KARL XII
HISTORISK OCH JURIDISK UNDERSÖKNING

AF

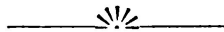
O. J. HULTGREN

FIL. D:R, J. U. K., VICE HÄRADSHÖFDING.

STOCKHOLM

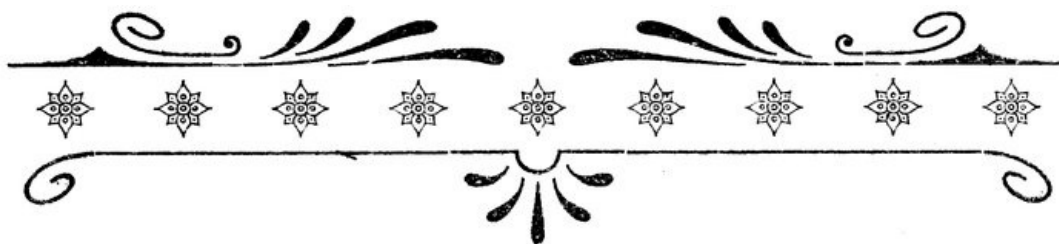
A.-B. SVANBÄCKS BOKTRYCKERIS FÖRLAG

STOCKHOLM

A.-B. SVANBÄCKS BOKTRYCKERI

1897

huru flera skarpsinniga forskare uttalat den åsigt, att Karl den tolfte föll för en lönnmördares kula, har likväl allmänna omdömet allt sedan den danske historieforskaren *C. Paludan Müller* år 1846 i en i Köpenhamn utgifven historisk tidskrift sökte bevisa, att Karl den tolfte icke föll »ved Snigmord», lutat åt den meningen, att konungen föll för en fientlig kula, afskjuten från fästningen Fredrikssten.

Men vid den undersökning af utmärkta vetenskapsmän, som den 31 augusti 1859 företogs å Karl den tolfte lik, kommo omständigheter i dagen, hvilka påkalla en granskning af Paludan Müllers skrift, som år 1847 utkom i svensk öfversättning med titel: »Carl XII:s död af C. Paludan Müller, öfversättning med tillägg af G. Svederus.»

Såsom inledning till en sådan granskning må ur 29 delen af Fryxells »Berättelser ur svenska historien» de händelser anföras, som närmast föregingo konungens död, hvilka det är nödvändigt att minnas, då man vill sätta sig till doms om hans dödssätt.

I början af november 1718 började Karl den tolfte belägringen af Fredriksstens fästning vid Glommen. Den hade en besättning af 2000 man, men bakom Glommen stodo 13000 till dess undsättning. Fästningen angreps af svenskarne från norra sidan. Ett utanverk, Gyllenlöv, togs genom stormning den 27 november. Derefter uppkastades löggrafvar mot fästningen, hvilka gingo i sneda riktningar. Första natten blefvo två af arbetarne skjutna från fästningen. Under natten till den 29 november blefvo af 200 arbetare 55 dels sårade, dels dödade. Natten till den 30 november upptogs en 210 steg lång löggraf, parallell med fästningsvallarne. Bland 400 denna natt arbetande soldater sårades eller skötes blott 30, emedan dimman hindrade fienden att sikta. Den 30 november, som var en söndag, red konungen klockan 4 på eftermiddagen från lägret vid Tistedalen, följd af två i hans tjänst varande officerare, fransmännen Maigret och Sicre, för att bese belägringsarbetet, för hvilket Maigret var chef. I skymningen började 2 à 300 soldater att arbeta.

Sedan Maigret anvisat soldaterna deras platser på fältet, der en hvar lade sig bakom sin risknippa eller skanskorg och började gräva sig ned i jorden, återvände han till konungen, som klockan 8 på aftonen förtärde sin aftonmåltid i en löpgraf, belägen inom musköthåll från fästningen, från hvilken det sköts skarpt, så att många af de arbetande soldaterna stupade. Kommendanten på fästningen lät uthänga brinnande beckkransar och kasta lichtkulor, hvarigenom fältet upplystes. Dessutom gick månen omkring klockan 9 upp öfver horisonten. Konungen, som misstänkte ett utfall, steg upp från löpgrafvens djup och lade sig på inre sluttningen af bröstvärnets med hufvud och armar öfver krönet så att han kunde obehindradt se fästningen och de på fältet arbetande soldaterna.

Om det vidare förloppet har man berättelser af två ögonvittnen öfverste *Maigret*, till börden fransman, och dåvarande löjtnanten, sedermera öfverstelöjtnanten, vid fortifikationen *Carlberg*. Enligt den senares berättelse var, såsom nedan skall visas, den löpgraf, i hvilken konungen enligt Fryxells berättelse förtärde sin aftonmåltid, icke belägen inom musköthåll. Äfven är det tvifvel underkastadt, huruvida Fryxells uppgift, att Sicre åtföljde konungen från Tistedalen, är riktig.

Maigrets berättelse utgör ett bref till svenske ministern i Paris, baron Gedda (af Maigret oriktigt titulerad grefve), hvilken fått i uppdrag att af Maigret söka underrättelse angående omständigheterna vid konungens död. Det har enligt den svenska öfversättning, som är intagen i 3 delen af Handlingar rörande Skandinaviens historia, följande lydelse.

»Paris den 23 december 1723.

Min bästa grefve! Jag har nyss mottagit det bref, hvarmed hr grefven behagat hedra mig. För att svara derpå, får jag äran meddela, att då konungen var i tranchéen mellan kl. 7 och 8 på aftonen, steg han upp på bröstvärnets med halva kroppen obetäckt för att se arbetena och den starka musköt- och kanonelden från fästningen och dess skansar. Jag stod under honom med hufvudet mellan hans stöfvelklackar och Kaulbars stod vid min högra sida. Nyss efter sedan han stigit upp, kom Sicre förbi och frågade mig hvad konungen gjorde, hvartill jag svarade, att det inte var jag som placerat honom der. Sicre skyndade bort och jag besinnade mig på en eller annan förevändning för att förmå Hans Maj:t att stiga ned. Medan jag inom mig öfvervägde om hvad jag skulle säga till honom, fick han ett kanonskott ofvanför venstra örat och som gick ut på andra sidan ganska nära intill örat. Kulan var som ett stort dufägg. Då han fick skottet, sade han icke ett ord: hans fötter halkade ned men han blef kvar, stödd på bröstvärnets. Skottet, som träffade hufvudet, gaf samma ljud som en sten, den man häftigt kastar i dy. Vid detta ljud sade adjutanten Kaulbars till mig: kungen är sårad. Jag svarade honom att han var död. Han sade: vi få se efter. Jag tillade, att det var tyvärr allt för sant. Vi anmälde saken för generalen af tranchéen och läto soldaterna draga sig tillbaka på det de icke skulle få kännedom derom. Man förde honom tillbaka till batterierna, öfvertäckt med sin kappa under namn af en ingenjör utaf hans storlek, som man sade hafva blifvit skjuten. Man kan alldeles icke fatta någon misstanke om att det skulle vara en person af hans armée som dödat honom, ty det vapen, som skjutit den kulan, kunde icke bäras af någon menniska, huru stark den än måtte vara. De som besigtigat honom efter hans död voro öfverens om denna sanning. De som anklaga den person hr grefven antyder hafva sannolikt sina bevekelsegrunder att söka bibringa folket denna åsigt.

Det är nu hr grefve den sanna berättelsen om denna store furste som man måste hafva känt för att veta till hvilken grad han föraktade faror och döden. Samma dag — det var en söndag — hade han bevisat gudstjensten, ömsat linne och påtagit en alldeles ny klädning. Han kom också till tranchéen i ganska muntert lynne, lät kalla mig och talte temligen länge med mig om belägringsangelägenheterna.

Jag har äran o. s. v.

Maigret.»

Hvad som i denna berättelse är egnadt att ådraga sig synnerlig uppmärksamhet, är försöket att vederlägga misstankarna om mord med uppgiften, att kulan var *stor som ett dufägg och blifvit skjuten ur ett vapen, som icke kunde bäras af någon menniska*. Då kulan aldrig blifvit funnen och ingen bestämd anledning fins att antaga, att det varit en kanonkula, så äro Maigrets uppgifter härom egnade att draga hans sanningskärlek i tvifvelsmål samt ingifva den misstanken, att han afsigtligt velat missleda.

Den af Carlberg vid äldre år författade berättelse, hvilken är intagen i första delen af handlingar rörande Skandinaviens historia, har följande rubrik: »Sanfärdig Berättelse af några få omständigheter, som sig tilldrogo den natten då Högstsalig Hans Kongl. Maj:t konung Carl XII uti tranchéen för Fredrikshall olyckligen blef skuten».

I denna berättelse förekommer följande:

»Ändtligen efter långt väntande kom manskapet med deras tilldelte officerare anmarcherandes in uti den förut färdiggjorda linien, hvars bröstvärn blef genomskuret till communication emellan begge linier, den gamla och den nya, som nu skulle framföras. Så snart det var gjordt och manskapet blifvit tilldeladt, trädde fransyske öfversten Maigret, som var direktör af attacken, framför arbetarne och utstakade den nya linien på det sättet, att efter honom defilerade soldaterna man för man som buro fasciner jemte spadars och hackors. Så fort nu som Direktören gick linien fram, lades fascinerna efter honom i en rät linie, hvarjemte soldaterna blefvo liggandes. När då den tillernade linien var utstakad, defilerade å nyo flera soldater fram, som äfven väl lade sig vid fascinerna med nödiga verktyg försedde. Derefter framburos de förut färdiggjorda skanskorgar, som fortifikationskaptenen Faschung blef kommenderad att låta dem efter den utstakade linien uppställa.

När då skanskorgarne voro i ordning komne, blef jag anbefalld att gå in i nya linien och låta fylla skanskorgarne. Hvarpå efter ett sakta gifvet tecken arbetet begyntes, då jag uppmuntrade manskapet att flitigt arbeta och gräfva sig neder, på det de snart måtte få skanskorgarne med jord uppfyllde till deras betäckning.

12

Här måste jag åter något stanna och berätta, att från nya linien kunde distansen till utanverken vara något öfver 200 alnar och således under muskötskott. *Det var alltså nu den första natten under attacken, som de belägrade kunde bruka muskötten*, hvarmed de ock hela natten igenom höllo en sträng eld under täta kedjesalvor ditåt de märkte att arbetet fortsattes, hvarjemte icke heller försummades ett oupphörligt kanonerande och bombkastning samt lichtkulor till att upptäcka de operationer som hos oss förehades. Fästningen var ock emot den sidan af attacken upplyst med många brinnande beckkransar som gjorde ett vackert anseende och upplyste hela fältet.

Då jag nu detta berättat, kommer jag åter igen till den nya linien eller approachen, der jag höll på att låta fylla skanskorgarna och många gånger gick linien upp och neder att anmana manskapet till flitigt arbetande, som de icke heller underläto, helst då de sågo många af sina kamrater stupa utmed dem, innan de hunno så djupt neder i jorden, att skanskorgarne blefvo fyllda och gjorde betäckning för muskötterna. När jag då vid pass 1½ timma varit hos arbetarne, gick jag derifrån in uti den gamla färdiga approachen i den tanken att strax gå tillbaka igen, men blef af en bedröflig händelse hindrad som vidare skall förmälas. Uti denna approche var man genom bröstvärnet betäckt för skott så väl från fästningen som begge skansarne Öfverberg och Malmberg, ty Gyllenlöv hade vi genom Escalade reda intagit men på sjelfva fästningen var ännu icke ett skott lossadt.

13

Då jag nu som bemänt var kommen in uti den gamla approachen ungefär 6 eller 8 steg fram, såg jag Kongl. Maj:t liggande på tranchéens inre talud eller docering, der Kongl. Maj:t hade dragit sig upp och låg på venstra sidan med kappan om sig och hade dragit knäna något åt sig upp så att fötterna lågo ungefär 6 kvarter högre upp än sjelfva botten af approachen, hållande venstra handen under kindbenet och hufvudet upprätt öfver krönen af bröstvärnet. Uti en sådan ställning låg H. M. med ansigtet något vändt mot fästningen och nya linien derutanför hvar några arbetare gingo. Denna nya linie, som formerade en spetsig vinkel mot den gamla, lopp icke så synnerligt långt ut från den gamla der H. M. låg, att ju åtminstone de närmaste arbetarne hade kunnat sett hufvudet af H. M. öfver gamla liniens bröstvärn om de annars derpå hade aktning gifvit. Denna omständighet anser jag för betydlig att anmärka.

14

Hvar nu H. M. anten stod eller satt i approachen så var vanligt att det samlades strax åtskilliga högre och lägre herrar officerare som nu ock hade skett till 8 eller 10 personer som stodo neder uti approachen nära intill och framför H. M. fötter. När jag nu kom in i samma approche der H. M. låg, ställde jag mig bland de officerare som der förut stodo och hade H. M. för ögonen liggande tätt framför oss, som redan sagt är, med hufvudet öfver bröstvärnet, men hvad derutanför passerade kunde ingen af oss observera för det höga bröstvärnet efter vi stodo innan detsamma neder på botten af approachen, ej heller vet jag huru länge H. M. hade så legat exponerad för ett den natten öfver måttan träffligt skjutande utur kanoner och handgevär.

15

Det var nu den olyckliga stunden för handen som gjorde slut på alltsammans. Knappt en half fjerdedels timma hade jag bland dem som voro tillstädes stått vid och framför H. M. fötter, så träffade utanifrån tranchéen ett skott inpå venstra sidan genom H. M. hufvud hvarvid icke den minsta rörelse mer förspordes än att handen undanföll venstra kindbenet och hufvudet lutade sig så sakta neder uti kroppen utan någon den ringaste ryckning på kroppen, som blef så alldeles stilla liggandes som den förut låg, det var ej heller naturligt, att efter ett skott, som så ackurat träffade genom hufvudet, annat kunde följa än att i ett ögonblick vara död utan att röra minsta lem. Således hafva de som härom andra orimligheter utspridd grufveligen afvikit från sanningen. Stället hvarifrån detta olyckliga skott kom, om det skedde från ett längre bort eller närmare håll, det kunde ingen af oss, som stodo lågt nere inom bröstvärnet under ett så starkt skjutande utur kanoner och handgevär ögörligen med rätt visshet utmärka.

16

Den förste af oss närvarande som nämnde konungens död var generaladjutanten Kaulbars som i det samma då skottet träffade och hufvudet sänkte sig så sakta neder, slog mig, som här då närmast stod, på axeln, ropande helt bestört: »Herre Jesus, konungen är skjuten, sök upp general Schwerin och berätta honom det.»

Fortsättningen af Carlbergs berättelse handlar om likets forslande till högkvarteret i Tistedalen. Berättelsens klarhet och rikedom på detaljer är egnad att ingifva förtroende. Anmärkningsvärdt är ock, att Carlberg uppgifver, att skottet träffade »inpå venstra sidan genom H. M. hufvud», hvilket blifvit bekräftadt vid en år 1859 af sakkunniga personer hållen undersökning, ehuru man vid en år 1746 hållen undersökning kom till det resultat, att skottet gått in på högra sidan.

17

I den danske öfversten och kommandanten på Fredrikssteen *Landsbergs* rapport till konung Fredrik IV förmäles, att fienden, i trots af fästningens eld ur kanoner, mörsare och muskötter från contrescarpen avancerade denna på 250 steg nära, i synnerhet gynnad af de långa, mörka nätterna och en tjock dimma om dagen. »Hans Maj:t konungen — yttrar Landsberg (se sid. 119 i Svederi öfversättning af Paludan Müllers skrift: Er kong Karl den tolvte falden ved Snigmord?) — »skall såsom alltid hafva mycket blottställt sig och ofta nattetid hafva kommit ganska nära under vår contrescarpe för att recognocera densamma, så ock beständigt hafva uppehållit sig hos arbetarne i approacherna för att påskynda arbetet, som icke gick så fort som han gerna ville, eftersom arbetarne nödigt ville dertill för det de bekommo så många döda och blesserade. Hans Maj:t hade sjelf en liten brädhydda, hvilken, allt efter som arbetet avancerade, förflyttades till tätt under Gyldenlöwe bakom ett berg, der den ännu står. Till denna lilla hytta har konungen också låtit bära sin mat ända till söndagen den 11 december (gamla stilen), då han mellan kl. 9 och 10 på aftonen blef skjuten i

18

approchen, som några tro med en karteschkula men andra af en muskötökula från contrescarpen. — Om morgonen den 12:te sågo vi att de icke hade avancerat vidare med deras arbete; vi märkte också att de marcherade fram och tillbaka liksom i förvirring; äfvensom att här och der hastade åtskilliga kurirer; dock kände vi ännu icke anledningen dertill. Emellertid voro vi ganska uppmärksamma på vår post helst vi af desertörer erfarit, att fienden om möjligt ville försöka en storm, som också skulle gått för sig om icke generalerna afrådt derifrån; om densamma skulle lyckats, lemna vi derhän; eljest vore stormstegarne redan färdiga och i beredskap. Följande dagen, nemligen den 13 december, kom en desertör, som väl med alla omständigheter bragte oss underrättelse om konungens död, men vi kunde knappt till hälften sätta tro till denna nyhet, eftersom den var af så stor vikt — —».

I svensk historisk tidskrift för år 1892 finnes en artikel med rubriken: »Ännu en gång Karl XII:s död». Anledningen till den är, att i en rysk tidskrift *Russkaja Starina* år 1891 förekommit en uppsats af baron N. Kaulbars, grundad på en i hans familjearkiv på godset Mödden i Estland befintlig handskrift af generaladjutanten hos Karl XII, J. F. Kaulbars, enligt hvilken Karl den tolfte skulle blifvit mördad i löggraven af sin privatsekreterare Sicre, som af J. F. Kaulbars i och för öfning i målskjutning skulle lånat den studsare, med hvilken mordet begicks, hvilken studsare, försedd med alla dess egares namn sedan 1669, ännu i dag fins på nämnda estländska gods.

Artikeln i den ryska tidskriften innehåller, utom förenämnda uppgifter, den upplysning, att baron N. Kaulbars i Wien sammanträffat med svenske ministern baron Åkerman och med anledning af ett samtal mellan dem, angående Karl den tolfte dödssätt, hade baron Kaulbars till Stockholm skickat ett fotografkort af studsaren jemte en afbildning i vax af kulan. I Stockholm hade skett en undersökning, som ledt till det resultat, att kulan icke passade till sårets öppningar och att dess storlek icke svarade mot densamma.

Häremot anmärker baron Kaulbars i den ryska tidskriften, att sårets öppningar under tiden kunna ha undergått förändringar vid kroppens upplösning. Dessutom betonar han, att löggraven låg utom skotthåll för fästningens musköteld, så att konungen ej kan ha blifvit skjuten från fästningen.

Författaren i den svenska historiska tidskriften bestrider trovärdigheten af J. F. Kaulbars berättelse bland annat på den grund, att uppgiften att Siquier, hvilken af Maigret kallas Sicre och sannolikt hade sistnämnda namn, icke var Karl den tolfte privatsekreterare, utan adjutant hos arfprinsen af Hessen.

Men om också Sicre eller Siquier egentligen var adjutant hos konungens svåger, arfprinsen af Hessen, kan han likväl, när så behöfdes, samtidigt ha tienstgjort i egenskap af handsekreterare hos Karl den tolfte, hvilkens ekonomiska ställning gör sannolikt, att han vid denna tid icke hade någon egen privatsekreterare, utan vid sin fransyska korrespondens begagnade sin svågers adjutant. Utan all anledning har väl konungens generaladjutant J. F. Kaulbars icke kallat Sicre för Karl den tolfte privatsekreterare.

Likaledes bestrider författaren i svensk historisk tidskrift baron N. Kaulbars påstående, att löggraven, i hvilken konungen blef skjuten, var utom skotthåll för fästningens musköteld.

Men i detta påstående har baron N. Kaulbars ett godt stöd i Carlbergs förenämnda berättelse, att den nya linie, som började uppkastas den natt, då konungen blef skjuten, var inom muskötåll men att detta var »den första natten under attacken som de belägrade kunde bruka muskötåll», hvaraf följer, att den löggraf, i hvilken konungen befann sig, då han träffades af skottet, hvilken var belägen bakom den nya linien, var utom skotthåll för fästningens musköteld.

Författaren i den svenska historiska tidskriften förklarar slutligen, att den omförmälda handskriften af generaladjutanten J. F. Kaulbars icke bevisar mera än att Siquier eller Sicre under tiden närmast efter Karl den tolfte död varit föremål för misstankar att ha mördat konungen — och häri har han utan tvifvel rätt.

År 1722 fick den nämnde officeraren Sicre eller Siquier en feber och under yrseln yttrade han till sin läkare att han skjutit konungen, hvilket han ock ropade till på gatan gående menniskor. Sedan han tillfrisknat, nekade han, att han begått mordet, men från den tiden började rykten om konungens mord att flyga kring land och rike och kommo äfven till främmande land; dock hade redan 1719 vid Ulrika Eleonoras kröning i Upsala arkiater Rudebeck i ett tal yttrat, att skottet icke var danskt.

Sicre, son af en fransk officer, hade under konungens vistelse i Turkiet fått anställning i hans tienst. Efter konungens hemkomst blef hans adjutant och sekreterare hos konungens svåger, arfprinsen af Hessen, sedermera konung Fredrik den förste. När konungens lik skulle bäras från löggraven, grep Sicre hans hatt och satte på liket sin egen hatt och sin peruk, på det soldaterna ej skulle igenkänna den döde, skyndade med konungens genomskjutna hatt till arfprinsen, hvilken han bragte första underrättelsen om konungens död. Af arfprinsen skickades han till Stockholm för att underrätta dennes gemål, konungens syster, om dödsfallet. År 1721 var Sicre misstänkt för ett mordförsök mot hertigen af Holstein, Karl den XII:s systerson. År 1728 skickades han till Ludvig den femtonde med Fredrik den förstes och hans gemåls porträtter. Han mottogs väl och stannade till sin död i Frankrike, der han lefde på vänners understöd.

År 1746 skedde en besiktning å Karl XII:s lik af riksråden Höpken och Ekeblad samt öfverintendenten Hårleman. Ingen läkare var der vid närvarande. I protokollet öfver denna besigtning är följande antecknad: »På högra sidan strax nedanför tinningen fans en plåsterlapp, så starkt fastsittande, att man med möda kunde upplyfta och aftaga den, då derunder sågs och kändes en aflång öppning på tvären lutande nedåt bakhufvudet, 7 linier lång och tvenne bred, på venstra sidan under en annan plåsterlapp var hela tinningen bortrifven och kanterna af benen uti en sådan ställning, att skottet nödvändigt måste hafva gått ut derigenom.»

Emellertid hvilade länge på Sicre den misstanken, att han var Karl XII:s mördare, men då man ej känner detaljerna af hans bekännelse, äro skälen till denna misstanke temligen svaga. Bekännelsen kan hafva skett i yrsel men sannolikare är, att den skett i en låtsad sjukdom, för att afleda misstankarna från den verkliga mördaren. Denna förmodan vinner stöd deraf, att Voltaire i sin »l'histoire de Charles XII» uppgifver, att endast Sicre och Maigret befunno sig i den löpgraf, der konungen stod, då han träffades af skottet. Denna bevisligen falska uppgift, som antagligen meddelats Voltaire af Sicre och Maigret sjelfva, hvilka befunno sig i säkerhet i Frankrike, då Voltaire skref sin historia, har påtagligen tillkommit för att afleda misstankarne från andra.

26

På enahanda sätt torde man ock böra förklara, att en i Karl XII:s tjenst anställd militär vid namn Fabricius vid slutet af sitt lif anklagat sig att ha mördat konungen. Han vistades i Tyskland, då konungen blef dödad, och kunde således ha bevisat, att han var oskyldig, ifall han blifvit anklagad för mordet.

Hvad Fryxell berättar derom, att Sicre ifrågavarande afton skulle följt konungen från Tistedalen, synes icke sannolikt, då Sicre var adjutant hos arfprinsen af Hessen, hvilken hade sitt kvarter i Torpum, $\frac{3}{4}$ mil från Fredriksten. Fryxell nämner honom icke heller bland de i löpgrafven varande officerarne, då konungen blef skjuten. Bland dem uppräknar han endast Kaulbars, Schlippenbach, Marchetti, Schultz, Carlberg och Maigret.

27

En fransman, vid namn *de la Motraye* som vistades i Sverige 1714-1720, har i en skrift med titel »Voyages de S. A. de la Motraye en Europe, Asie & Afrique» uppgifvit, att Sicre, skickad med depescher af arfprinsen af Hessen, skulle kommit till Fredriksten *strax efter* konungens död, hvilket ock öfverensstämmer med den berättelse, som general Liewen, såsom nedan skall visas, meddelat.

Om ingen sett Sicre vid Fredriksten innan konungen blef skjuten, och om han ingen annan bössa hade än den han i och för målskjutning lånat af Kaulbars, hvars mynning icke passade till den kula, af hvilken konungen träffades, så äfventyrade Sicre icke mycket på en falsk bekännelse, att han skjutit konungen, helst de maktegende fruktade undersökning och Sicre såsom fransman hade att påräkna sin mäktiga regerings beskydd, men genom denna falska bekännelse afledes misstankarne från den verkliga mördaren.

28

Men om falska bekännelser i nämnda afsigt afgifvits, så måste man antaga, att en verklig mördare funnits och att hans medbrottsliga föranledt de falska bekännelserna.

Finns anledningar att misstänka att Karl XII blef mördad?

På sätt Fryxell berättar, framkom år 1768, således 50 år efter Karl XII:s död, en skrift, som sades vara författad af den år 1759 aflidna, för sin fromhet allmänt värderade kyrkoherden i Stockholm Erik Tollstadius. Den skall ha innehållit, att en högre artilleriofficer (såsom sådan utmärkt) vid namn Karl Cronstedt skall på sin dödsbädd år 1750 för Tollstadius under samvetsångest bekänt sig ha i *samråd med en officer vid namn Magnus Stjernros*, som var Karl XII:s drabant under de sista 11 åren af hans lefnad, begått mordet å konungen, dervid skulle så ha tillgått, att Cronstedt laddat geväret och Stjernros aflossat skottet. Cronstedt skulle bedt Tollstadius besöka Stjernros för att förnä honom till bekännelse, men Stjernros hade nekat och sagt sig tro, att Cronstedt yrade. När Tollstadius kom tillbaka med detta svar, yttrade Cronstedt: »För att visa att jag icke talar i yrsel så säg honom, att den bössa, med hvilket skottet lossades, är den tredje i ordningen bland dem som hänga i hans rum.» När Tollstadius framförde denna helsning till Stjernros, blef han nedslagen och bad Tollstadius gå.

29

År 1847 utkom i en dansk historisk tidskrift den förutnämnda skriften af Paludan Müller med titeln: »Er kong Karl den tolvte falden ved snigmord?» Deri söker författaren bevisa, att konungen blef skjuten från fästningen.

Den 30 augusti 1859 skedde en undersökning å Karl XII:s lik af anatomie professorn Retzius, kirurgie professorn Santesson och medicine doktorn V. Lundberg, hvilka på ansökan af professor Anders Fryxell af kongl. Maj:t förordnats att företaga en sådan undersökning.

30

Det dervid förda protokoll, som fins i riksarkivet, slutas sålunda:

»På grund af ofvanstående få vi undertecknade härmedelst förklara och tillika såsom svar på antydda frågor meddela följande:

- 1) Skadan har varit ögonblickligen dödande och tillkommit genom skjutvapen;
- 2) Skottet har *gått in* på *venstra* sidan vid yttre kanten af ögonhålans benring (margo orbitalis) derifrån med i det närmaste horisontal riktning passerat genom hjernhålans främre hälft, utefter dennas botten *snedt bakåt* till trakten framom *högra örat* och *der gått ut*. Skulle någon skottkanalens afvikning från horisontalplanet möjligen hafva egt rum, synes denna, att döma af skadorna i hufvudskålen, hafva bestått uti en *lutning mot utgångsstället*, sålunda antydande, att skottet afskjutits från en punkt belägen högre än den plats på hvilken konungen befann sig då han träffades af detsamma;
- 3) Hvad angår formen och beskaffenheten af den dödande kastkroppen, så kan derom intet med bestämdhet sägas. Sannolikhet synes dock, att denna varit en muskött eller karteschkula; möjligen, ehuru mindre sannolikt, (att döma af formen på hålet i betäckningarna å högra sidan) ett skrotstycke eller en bombskärfva. I sistnämnda båda fallen har dock den sårande kroppen haft minst lika stor utsträckning, som genomskärningen af endera utaf nämnda kulor;
- 4) Har kastkroppen varit en kula eller ett skrotstycke, så måste skottet hafva blifvit aflossadt från så långt håll, att detsamma, redan då den träffade konungens hufvud, något mattats, d. v. s. dess primitiva hastighet minskats; ehuru farten ännu var tillräckligen stark att drifva projektilen tvärt igenom hufvudet;

31

5) Hvarje stöd för den förmodan, att tvenne kulor följts åt och åstadkommit skadan, saknas;

6) Ingen del af skottet fanns vid den af oss gjorda besigtning kvarstannad inom hufvudskålen;

7) Att uppgifterna uti besigtning sinstrumentet af den 12 juli 1746 om så väl skadornas i hufvudskålbenens dimensioner som skottets riktning äro dels ofullständiga, dels oriktiga, hvilket tydligen berott derpå, att undersökningen verkställdes utan att hudbetäckningarna förut blifvit öppnade, så som nu skett, och hvarigenom det endast blifvit möjligt att fullständigt öfverse skadan i hela dess utsträckning och riktigt bedöma beskaffenheten af densamma.

A. Retzius, Carl Santesson, Vincent Lundberg.

Denna besigtning skingrade icke misstankarne, att Karl den tolfte blef mördad. Snarare kan man påstå, att genom denna undersökning anledningarne till antagande, att konungen blifvit mördad så ökats, att de närma sig till en öfvertygande bevisning.

Såsom bevisadt anses det, hvarom en för hvarje sundt och af partisinne oförvilladt omdöme giltig öfvertygelse åstadkommits. Denna öfvertygelse måste hvila på klara skäl.

Bevisning åstadkommes ej blott genom åsyna vittnen utan äfven genom liknelser och omständigheter, när de äro af den beskaffenhet att de verka öfvertygelse. Men när liknelser och omständigheter äro att anse som öfvertygande bevisning, kan icke genom allmän regel bestämmas utan endast af ett upplyst och opartiskt omdöme i hvarje särskildt fall afgöras. Emellertid är bevisning genom omständigheter och liknelser oftast den enda i gröfre brottmåls användbara, emedan sådana brott sällan begås i närvaro af åsyna vittnen.

De liknelser och omständigheter, som förekomma till antagande, att Karl den tolfte blef mördad, äro följande:

Redan år 1713 hade en riksdag varit sammankallad utan konungens samtycke, på hvilken grunddragen uppgjordes till 1719 års regeringsform, genom hvilken Sverige snarare blef en adelsrepublik med en namnkonung till statens representant än en konstitutionel monarki. Så länge konungen lefde kunde emellertid en sådan regeringsform icke blifva antagen.

På 1719 års riksdag hördes bittra anmärkningar öfver reduktionen och häftiga rop höjdes om ersättning för genom den lidna förluster. Så länge konungen lefde, hade sådan ersättning ej varit att hoppas. De öfver reduktionen missnöjde önskade derföre konungens död.

I landet rådde ett doft missnöje med konungens långa och olyckliga krig, så att en suck af lättnad höjdes af hela svenska folket vid underrättelsen om konungens död. Detta förklarar hvarför man vågade underlåta att företaga undersökning, oaktadt både Sicre och Fabricius bekände sig ha mördat konungen.

I Paludan Müllers skrift om Karl den tolfte död omtalas, att en engelsk resande vid namn Wraxall i ett bref, dateradt Elfkarleby den 8 juni 1774, berättat, att han varit på godset Forsmark, der han träffat grefve Liewen, en af de 16 riksråden, och att, när deras samtal fallit på Karl den tolfte död, grefven yttrat: »Få menniskor äro ännu i lifvet, som kunna tala om denna sak med så mycken säkerhet som jag. Jag var i lägret för Fredrikshall och hade den äran att såsom page uppvakta konungen den natten då han blef skjuten. Jag tviflar icke att han ju omkommit genom lönnmord. Natten var ovanligt mörk och det var nästan omöjligt att en kula från fästningen kunde träffa hans hufvud på ett sådant afstånd och på det ställe der han stod. Jag såg konungens lik och är öfvertygad att såret i tinningen var af en pistolkula. Hvilken som skänkt honom den, är ovisst; man misstänker Sicker, emedan han före skottet icke var hos konungen men lät se sig ett ögonblick sednare. De, som hafva erfarenhet af kriget, känna bullret och smällen af en kanonkula men smällen af detta skott var närmare invid och helt annorlunda. Jag tror icke att prinsen af Hessen haft del deri, eller på något sätt vetat derom, men hela arméén trodde, att han blifvit dödad af okänd hand.»

Carlbergs berättelse innehåller, att då han genast efter konungens död af general Schwerin skickades till konungens hytta efter en bår »för en officer som blifvit skjuten», kom öfverstelöjtnanten grefve Posse emot honom »med några herrar som befunno sig i hyttan», och frågade: »är konungen skjuten?»

Vidare berättar Carlberg, att då han fått båren och därpå lagt konungens lik samt beordrats att begära nödigt manskap af kaptenen baron Malkolm Hamilton, som kommenderade gardets betäckning, och Carlberg bedt Hamilton om 12 karlar »som skulle bära en officer som var blifven skjuten», hviskade honom Hamilton sakta i örat: »kungen».

Dessa Posses och Hamiltons frågor kunna endast förklaras genom antagande af en mot konungens lif riktad sammansvärjning.

Enligt Tollstadii förutnämnda berättelse skall Cronstedt hafva bekant, att Stjernros afskjutit det mördande skottet. Stjernros hade under Karl den tolfte regering haft en ganska trög befodringsbana, hvaröfver han kan antagas hafva varit missnöjd. Född 1681 på Öland och son af en prest, hade han 1717, ehuru han deltagit i slaget vid Pultava och i kalabaliken vid Bender, ej hunnit längre än till löjtnant och korporal vid lifdrabanterna. Efter Karl den tolfte död blef han 1723 öfverste och 1744 generalmajor, samt dog år 1762 som general. I Paludan Müllers skrift anföres, att en engelsman vid namn *Willh. Coxe*, som i senare hälften af förra århundradet utgifvit en beskrifning om sin resa i Polen, Ryssland, Sverige och Danmark, deri berättat, att man i Sverige påstått, att Stjernros på dödsbädden bekant sig hafva mördat konungen.

Den viktigaste omständighet i fråga om mordet på Karl den tolfte är Tollstadii förutnämnda berättelse om Cronstedts bekännelse på dödsbädden. Hvad man härom vet förekommer i nionde delen af det af *P. Wieselgren* utgifna Delagardieska arkivet sid. 128 och innehålles i en der

»Historisk upplysning af säker hand om konung Carl XII:s död.

Man vet huru många olika omdömen blifvit fälda om k. Carl XII:s död och att åtskilliga personer, stundom efter nog starka liknelser, både sjelfve såsom af samvetskval bekänt och andra åter blifvit misstänkte att genom något förrådiskt skott i förtid hafva slutat denne konungs dagar. Ja, man har härom icke en gång tyckts behöfva tvifla och man ansåg en sig sjelf anklagande brottsling icke allenast såsom den rätta, utan hans samvetskval äfven såsom ett honom redan tilldeladt straff. Dock har detta varit gissningar, grundade på andra gissningar. Och förvisst kunde man ej säga mera än att all liknelse varit, det en rebellisk kula slutat hjeltens lif, men hvem det varit som lossat detta skott, har ända hittills varit förborgadt, åtminstone icke bevist. Man har ändtligen dragit täckelset af denna okunnighet och funnit helt andra handlande personer än man tillföre föreställt sig. Den för sina geschwinda skotts uppfinnande rekommenderade öfversten greve Cronstedt blef på sitt yttersta angripen af en mattande feber, som påskyndade hans slut. Sin biktfader N. N. (salig kyrkoh. Tollstadius i St. Jacobs och Johannis församl. — uti mscr. satt som not —), som ständigt var hos honom, bad han en dag gå till öfverste Stjernros, sägande till honom: Hälsa Stjernros, säg honom att jag nu för eder bekänt det jag så länge slutit inom mig sjelf och att mitt samvete nu först känner den största förebråelse. Bed honom för Guds skuld göra detsamma och påminna sig hvad han gjort samt att han skjutit konungen. Då presten kom till öfverste Stjernros med Cronstedtens begäran, svarade denne: att han alldeles icke kändes härvid utan måste säkert Cronstedt radottera. Då presten kom tillbaka med detta svar, sade greve Cronstedt: på det han skall finna att jag ej radotterar, så säg honom, att det är den 3:dje bössan bland de gevär som hänger i hans kammare. Vid detta budskap blef öfverste Stjernros helt och hållet förstämd, svarade intet utan bad presten endast gå sin väg. *Att så var passeradt, har man funnit efter den omtalta presten i dess förseglade papper, hvilket han med ed intygat vara händt.* Han nämner deruti äfven, då han kommer att tala om greve Cronstedt, att dennes egen berättelse på dess yttersta lydt sålunda: att sedan han hade laddat geväret, tog öfverste Stjernros det och sade: nu skall det vara gjordt; gick så åstad och då han fick se att konungen ännu stod kvar neml. i sjellva approachen framför kommunikation, som krökte sig något, *gick han ofvanpå gräsvallen ikring, och då skottet lossades stod konungen följaktligen lägre än han och att detta skott således gått på sne igenom hufvudet, kan man deraf finna.* Han har äfven derjemte yttrat sig att Stjernros fått 500 ducater men af hvem står det ej. Man tycks således tämmeligen vara hulpen ur det mörker, hvori man i denna sak hitintills lefvat. Men olyckligt nog, att man måste tillstå, det både äldre och nyare historiska berättelser i denna sak alltid kommit öfverens att det varit en svensk som begått denna gerning och att detta allt mer tyckes bekräftas. Detta har jag afskrifvit ur ett manuscript som finnes i Rammelska samlingarne 17-¹³/₈-99.

J. D.

A tergo anmärkt å samma dokument:

Denna H. E. Greve Jacob De la Gardies copia är tagen från en d:o, som tillhört H. Ex. baron Malte Ramel. Jag omnämde denna i sällskap i Stockholm samt det stöd dess innehåll syntes få af de äfven på Löberöd förvarade origin. dokumenter om krigskassans fördelning efter Carl XII:s död (der Cronstedt är en bland de få som får större andel än efter sin grad inom militären). Men då jag nämde Cronstedts namn, for en gubbe upp och svor, *att det var lögn, ty Cronstedt vore hans morfar.* Jag fann, att detta skäl vore ännu svagare för än de anförda skälen vore emot Pres. Cronstedt, hvarvid vreden lade sig och gubben (Frih. Funk, riksrådets son) med vänligt anlete ledde mig i enrum samt der med mycken omständlighet utlade hvad som var grunden till det utkomna ryktet och huru originalet till dessa copior tillkommit. Hans föräldrar, hette det, hade en donation för morfadrens förtjenster. Denna önskade k. Gustaf III ega skäl att återtaga. Han lät förfalska en berättelse om Carl XII:s död i Tollstadii namn och försegla. Detta konvolut lät han i R. R. Funks närvaro inbära och öppnade detsamma, uppläsande det för R. R. m. m. Derifrån afskrifterna och ryktet. Denna berättelse medger emellertid, att ett original funnits, det må ha varit verkligt eller förfalskad, och äfven i sednare händelsen gynnade det misstankar, visande att ryktet både om gerningen och bekännelsen fans till och ansågs ega grund i de kretsar, som borde vara om slika katastrofer bäst underrättade. Ty annars hade svårligen ett slikt mystifikationssätt valts. Emellertid har jag hört af äldre personer intygat, att detta rykte fans till i vissa kretsar förr än Gustaf III började både intrigera och regera.

P. Wieselgren.

Paludan Müller gör flera anmärkningar mot denna berättelse.

Den första är, att handlingen icke angifver sig vara original utan blott en uppsats efter ett obekant dokument, som säges hafva innehållit berättelsen om Cronstedts bekännelse på dödsbädden.

Vid detta ostridiga förhållande kan man ej tillmäta handlingen samma bevisningskraft, som om den varit en originalhandling, men viktigt är, att, såsom Wieselgren erinrar, Cronstedts dotterson icke vågade förneka, att i Gustaf III:s tid funnits en originalberättelse af uppgifna innehåll, samt att han icke kunde anföra någon sannolikare orsak, hvarföre ett falskt dokument skulle tillverkats än att Gustaf III skulle derigenom fått anledning att icke längre utbetala en donation till Cronstedts dotter och hennes man, riksrådet Funk.

Hvad som åtminstone bekräftar, att en skriftlig berättelse af förutnämnda innehåll funnits till, är dels att en tysk resande vid namn *Büsching* i ett år 1776 utgifvet arbete (Wöchentliche

Nachrichten) om von Cr., med hvilken utan tvivel menas Cronstedt, meddelat en berättelse liknande den, hvilken Tollstadius meddelat, dels att den förutnämde engelske resande *Coxe* uti en i senare hälften af förra århundradet utgifven reseberättelse omtalat sig i Stockholm ha hört ryktet om Cronstedts bekännelse för Tollstadius.

Büsching berättar (se Svederi öfvers. af Paludan Müllers skrift, s. 9), att von Cr. inbjudit några släktingar och vänner till sig, men då man skulle sätta sig till bords, utbröt han i största häftighet, anklagande sig såsom Karl den tolfte mördare, och visade på ett skåp, der han hade förvarade saker, som han tagit ur den döde konungens fickor, hvarefter han öppnade ett fönster för att störta sig ut. Det förskräckta sällskapet höll honom väl tillbaka men några dagar senare dog han och de omtalade sakerna funnos då i skåpet. Dessa saker kunna, om berättelsen är sann, ha blifvit tagna sedan liket förts till Tistedalen.

Coxe berättar (se Svederi öfvers. af Paludan Müllers ofvanämnda skrift, s. 10), att han i Stockholm hört, att Cronstedt på sin dödsbädd bekant för presten Tollstadius, att han haft del i Karl den tolfte mord och att presten antecknat bekännelsen och lemnat den till konungen och riksrådet samt att, då Coxe skref sin berättelse, den skrift, som innehöll bekännelsen, fans i arkivet, hvarmed sannolikt menas riksarkivet. I fråga om tiden då Coxe skrifvit detta, kan blott upplysas, att Paludan Müller hemtat uppgiften ur en år 1786 utgifven tysk öfversättning af Coxes resebeskrifning. Det är derföre sannolikt, att originalet till Tollstadii skrift fans i riksarkivet i början af 1780-talet. I denna Coxes resebeskrifning förekommer följande: »Jag kunde icke få reda på de närmare omständigheterna vid denna bekännelse, blott i allmänhet att Cronstedt försäkrade, att han laddat pistolen och att Stjernros, hvilken dog som generallieutenant och öfverste för lifvakten, varit den, som på nära håll bakom konungen skjutit skottet på honom; *man påstår äfvenledes, att Stjernros på dödssängen bekant sitt brott.*»

Detta i förening med den omständigheten, att intet motiv kan uppgifvas, hvarföre någon många år efter Cronstedts död skulle hopdiktat och utspridt en så ohygglig lögn om honom, hvilken under sin lifstid var en för sina uppfinningar i artilleriet högt ansedd militär, som blef erbjuden att bli riksråd, men undanbad sig detta förtroende, gör det svårt att fränkänna Tollstadii berättelse trovärdighet. Hvad Coxe meddelat i nu omförmälda resebeskrifning förringas icke deraf, att Coxe i berättelsen om en senare företagen resa i norden säger sig ha erfarit, att de anekdoter, han anfört i den först utgifna resebeskrifningen, äro osäkra och att berättelsen om Cronstedts bekännelse saknar all grund. Detta bevisar endast, att vid Coxes senare besök i Stockholm allmänna tänkesättet ändrat sig i fråga om Cronstedts brottslighet, men icke att den af Coxe i den tidigare utgifna reseberättelsen meddelade underrättelsen saknar all grund.

Paludan Müller anmärker vidare, att det icke är sannolikt, att Stjernros skulle haft mordvapnet på ett bestämdt ställe i sitt rum liksom för att hvarje ögonblick hafva en påminnelse om sin illbragd.

Men 32 år efter Karl den tolfte död och sedan det fria regeringssättet blifvit befastadt, kunde Stjernros anse sig ganska trygg mot en angivelse för mord å konungen, och kan med en viss stolthet ha föreställt sig ha varit den svenska frihetens Brutus.

Paludan Müller anmärker också, att Tollstadii namn ej förekommer i berättelsen, som blott uppgifves vara författad af Cronstedts bikt-fader.

Detta förklaras deraf, att kyrkolagen i 7 kapitlet 2 § stadgar dödsstraff för prest, som röjer hvad en syndare vid hemligt skriftermål yppat. Ehuru Tollstadius således aldrig ämnade i sin lifstid offentliggöra berättelsen, torde han likväl, af fruktan att den i hans lifstid, honom ovetande, kunde komma i obehöriga händer, ha underlåtit att utsätta sitt namn.

Vidare anmärker Paludan Müller, att berättelsen gifver både Cronstedt och Stjernros oriktiga militära titlar.

Detta kan förklaras deraf, att Tollstadius, som till lif och själ var prest, kan hafva misstagit sig om titlarne. Deremot är det mindre troligt, att tillverkaren af ett falskt dokument skulle gifvit de deri omnämnda personerna oriktiga titlar.

Derjemte anmärker Paludan Müller, att hvarken Cronstedt eller Stjernros nämnes bland dem, som voro närvarande vid dödstillfället, och särskildt erinras, att Cronstedt såsom artilleriofficer ej hade något att der beställa.

Denna omständighet är snarare egnad att öka än minska trovärdigheten af Tollstadii berättelse, enligt hvilken Stjernros icke utförde sitt dåd i löpgravven utan »gick ofvanpå gräsvallen ikring.»

Slutligen anmärker Paludan Müller, att om så tillgått som Cronstedt uppgifvit skulle mördaren utsatt sig icke blott för den största fara utan äfven utfört sitt dåd i åsynen af en mängd soldater.

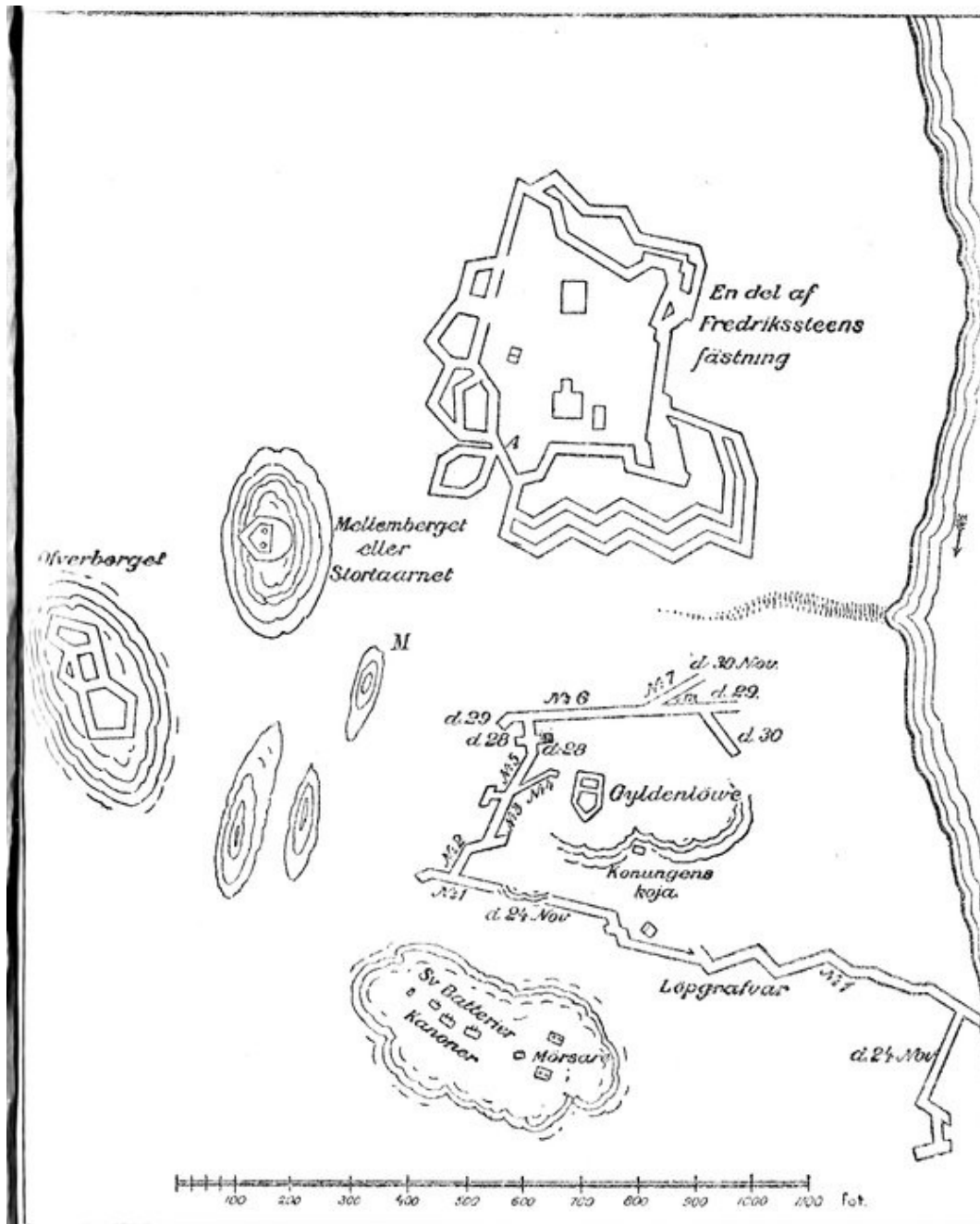
Häremot erinras, att konungamördare i allmänhet icke sky faran samt att, då mordskottet aflossades, soldaterna sannolikt grävt sig så djupt ned i löpgravven, att de, hindrade af skanskorgarne, ej kunde se hvad som tilldrog sig på något afstånd från den löpgraf, hvari de arbetade.

Man kan numera ej alldeles bestämdt utvisa platsen der konungen föll, ty strax sedan svenskarne aftågat, fyllde danskarne löpgrafvarne. En hög obelisk uppsattes der konungen, enligt en svensk öfverlöparens berättelse, skall hafva fallit, men på svenskarnes begäran blef den i anseende till den för dem kränkande inskriptionen redan år 1730 nedrifven. Denne öfverlöpare, som enligt Paludan Müllers meddelande var fänrik Hallenfeld, har dock lemnat oriktig uppgift, då han sagt, att skottet träffade konungen ofvanför högra ögat, hvilket strider mot hvad som upplystes vid den år 1859 hållna besigtning, vid hvilken utröntes, att skottet gått in på venstra sidan. Detta hindrar dock ej, att uppgiften om platsen der konungen föll kan vara riktig. År 1788 uppsattes ett träkors der man då trodde, att konungen föll, och år 1814 har en mindre obelisk der blifvit uppsatt.

Enligt Voltaires sannolikt på Sicres och Maigrets uppgifter grundade berättelse skall konungen, då han stupade, ha stått vid ett ställe, der den nya linien gjorde en vinkel mot den gamla. Med den gamla linien menas här den löpgraf, som fullbordades natten till den 29 november 1718 (nya stilen), hvilken förut i denna skrift kallas paralelen och är utmärkt med nummer 6 på närstående planritning, som är kopierad efter den i Svederi öfversättning af Paludan Müllers skrift befintliga »plan af Fredrikstens fästning och belägringsarbeten 1718» och kompletterad i riksarkivet efter der befintliga kartor. Med den nya linien menas den löpgraf, som påbörjades aftonen den 30 november och på planritningen är utmärkt med nummer 7.

Enligt Carlbergs berättelse stod konungen, då han träffades af skottet, i den gamla approachen (n:o 6 på planritningen) 6 eller 8 steg från det ställe der den nya under arbete varande linien (n:o 7 på planritningen) utgick »från den gamla approachen». Detta ställe är utmärkt med bokstafven m å planritningen.

De la Motraye, hvilken vistades i Sverige åren 1719 och 1720, har i sin förutnämnda resebeskrifning (Svederi öfversättning af Paludan Müllers skrift, s. 86) yttrat: »deraf slöt man, att det varit en falkonettkula, samt af den ställning, hvori han stod, att skottet kommit från Overbjerget, som underhöll en fruktansvärd eld och hvars skott förnämligast riktades på den punkt der konungen stod».

M = höjden der mördaren stod.

m = platsen der Karl XII stod.

Att de la Motraye fått oriktig underrättelse, att det den ifrågavarande aftonen sköts från Overbjerget, skall nedan visas, men anmärkningsvärdt är hvad han förmäler, att man af den ställning, hvori konungen stod, slöt, att skottet kom från Overbjerget. Såsom planritningen visar, ligger Overbjerget rakt i vester från den punkt, der konungen stod då han träffades af skottet. Enligt detta antagande har alltså skottet gått in på *venstra* sidan, hvilket bekräftas af 1859 års

undersökning, och om konungen blef lönnmördad, skall mördaren ha stått så, att skottet kunde förmodas ha kommit från Overbjerget.

I Carlbergs berättelse uppgifves ock, att skottet träffade utanifrån tranchéen »inpå venstra sidan genom H. M. hufvud».

Deremot berättar Voltaire, hvilkens »l'histoire de Charles XII» utkom år 1731 och således efter Sicres återkomst till Frankrike, att kulan träffade *den högra tinningen*. Då Voltaires sagesman troligen är Sicre, synes denna uppgift ha tillkommit för att vilseleda. 55

Den förutnämnde engelsmannen Coxe berättar (Svederi omförmälda öfversättning s. 118) att han under sin vistelse i Fredrikshall uppsökt en 96-årig man Bengt Elkenson i Tistedalen, som tjent vid artilleriet i fästningen under belägringen, hvilken sagt honom, att det dödande skottet sannolikt kommit från fästningen men icke från Overbjerget, *emot hvars eld löpgrafven var skyddad af en mellanliggande höjd och hvarifrån den natten icke ett enda skott lossades, hvilket Elkenson med så mycket större visshet kunde säga, som han sjelf då befann sig tjenstgörande i det sistnämnda utanverket*.

Man har invändt mot denna berättelse, att då Bengt Elkenson var 96 år gammal, då han samtalade med Coxe, han kan hafva glömt, huruvida det sköts från Overbjerget den ifrågavarande aftonen. Men det, hvarom han icke bör hafva misstagit sig, är uppgiften, att platsen, der konungen stod då han stupade, af en mellanliggande höjd skyddades mot eld från Overbjerget. 56

Hvad som bekräftar Bengt Elkensons berättelse, att ifrågavarande afton det icke sköts från Overbjerget, är att kommandanten på Fredriksstens fästning Landsbergs dagbok gifver anledning till antagande, att det *icke* sköts från Overbjerget den aftonen då konungen föll. I denna dagbok nämnes nemligen, att det »kanonerades» från Overbjerget den 28 november och den 2 december (gamla stilen), hvaremot deri icke omnämnes, att det sköts från Overbjerget de öfriga dagarne.

Den första underrättelse, som från Sverige i utlandet offentliggjordes om konungens död, är, efter hvad Paludan Müller upplyser, ett meddelande i en tidskrift benämnd »Historische Nachrichten von dem Nordischen Kriege», hvilket börjar sålunda: »Förliden fredag, som var den 15 december, ganska sent på aftonen, sedan H. K. H. redan gått till sängs, ankom H. Durchlaucht arfprinsens generaladjutant Sicker, anmälde sig vid hofvet och begärde skyndsammast audiens, som också genast beviljades honom. *Han hade intet bref med sig*, men aflade muntlig berättelse om H. Majestäts, vår allernådigaste konungs olyckliga och beklagliga bortgång vid stormen på skansen som hörde till Fredrikshalls hufvudfästning. Skottet har skett med en kartesch *från en annan skans som låg på sidan på afstånd derifrån*.» 57

Underrättelsen är oriktig deri, att det var vid en stormning konungen blef skjuten. Det är icke utan vikt, att den första underrättelsen om konungens död, som var afsedd att meddelas allmänheten, innehöll en afsigtlig lögn. Anmärkningsvärdt är vidare, att uppgiften icke innehåller, att konungen blef skjuten från fästningen utan från »en annan skans som låg på sidan på afstånd derifrån.» Med denna skans menas påtagligen Overbjerget, som ligger på venstra sidan om den plats der konungen föll på omkring 500 stegs afstånd derifrån. Men om skottet i anseende till den mellanliggande höjden icke kan hafva kommit från skansen Overbjerget, så ligger det antagandet nära till hands, att skottet kommit från den mellanliggande höjden. Afståndet mellan denna höjd och platsen der konungen föll tyckes vara omkring 300 steg och således icke längre än att en musköt-kula derifrån kunde nå konungen. 58

I 1859 års undersökningsprotokoll uppgifves, att det dödande skottet varit antingen en musköt- eller karteschkula, men möjligen, ehuru mindre sannolikt, ett skrotstycke eller en bombskärfa. Enligt Carlbergs berättelse kunde en musköt-kula från fästningen icke nå fram till den löpgraf, hvari konungen befann sig. Om konungen skulle blifvit skjuten från fästningen med en kastkropp ur en kanon, så enär han, enligt Carlbergs berättelse, låg »med ansigtet *något* vändt mot fästningen,» och således hufvudets venstra sida endast obetydligt var vändt mot fästningen, skulle en kastkropp ur en kanon, som gått in genom venstra tinningen, gått mera i riktningen åt bakhufvudet än ifrågavarande kastkropp enligt 1859 års besigtningssinstrument gått. 59

Det dödande skottet måste således hafva kommit från ett vapen, som afskjutits från ett ställe, hvilket var beläget i riktningen åt den mellan Overbjerget och löpgrafven, i hvilken konungen befann sig, varande höjd.

Cronstedts bekännelse enligt det tollstadiska dokumentet gifver väl ingen bestämd anledning till antagande, att mördaren stått på nämnda höjd, men ingenting deri motsäger ett sådant antagande. Deri uppgifves, att mördaren »gick ofvanpå gräsvallen ikring», men det förmåles hvarken hvarifrån han utgick eller hvar han stod. Ledning för gissning angående utgångspunkten lemnar emellertid Carlbergs berättelse om den utomordentliga aningsförmåga, som ådagalades af grefve Posse, hvilken »med några herrar» befann sig i konungens, bakom skansen Gyllenlöwe befintliga, hytta eller koja. Om mördaren utgått derifrån och gått öfver löpgrafven vid det ställe, som å planritningen är utmärkt med »den 24 nov.», hvarest löpgrafven blott synes hafva utgjort ett dike, och om han vidare »ofvanpå gräsvallen» gjort en kringgående rörelse, så har han just kommit till den ofvannämnda höjden. 60

Om mördaren stått på nämnda höjd och afskjutit en musköt-kula mot den punkt der konungen enligt Carlbergs berättelse låg på tranchéens inre docering »med hufvudet upprätt öfver hörnet af bröstvärnet», så skulle kulan hafva »gått in på venstra sidan» af hufvudet och kunnat gå ut »framom högra örat» samt, emedan »skottet afskjutits från en punkt, belägen högre än den plats på hvilken konungen befann sig då han träffades af detsamma», fått »en lutning mot utgångsstället». Skottets riktning, om det kommit från den nämnda höjden, skulle således varit alldeles öfverensstämmande med beskrifningen i 1859 års besiktningssprotokoll, hvilken beskrifning också 61

öfverensstämmar med Cronstedts bekännelse, att »då skottet lossades stod konungen följaktligen lägre än mördaren» och att skottet gick »på sne igenom hufvudet».

Om vidare mördaren vid gerningens begående stått på den nämnda höjden, så kan det antagas, att kastkroppen, alldeles såsom i 1859 års besigtningssinstrument anses uttrönt, »blifvit aflossad från så långt håll, att densamma, redan då den träffade konungens hufvud, något mattats d. v. s. dess primitiva hastighet minskats, ehuru farten ännu var tillräckligt stark att drifva projektilen tvärt igenom hufvudet».

Om det Tollstadiska dokumentet varit falskt, skulle författaren till detsamma, för att bli trodd, utan tvifvel skrivit bekännelsen i öfverensstämmelse med 1746 års undersökningsprotokoll. Han skulle då låtit skottet gå in på högra och ut på venstra sidan med lutning »nedåt bakhufvudet» och således låtit det gå i alldeles motsatt riktning mot den, som 1859 års besigtningssinstrument angifver.

Att Cronstedts bekännelse enligt det tollstadiska dokumentet, som redan fans i Gustaf III:s tid, i alla väsentliga omständigheter öfverensstämmar med 1859 års besigtningssinstrument men står i strid med 1746 års felaktiga syneprotokoll, är ett särdeles starkt inre bevis för dess äkthet och trovärdighet, *så att man numera knapt kan betvifla, att Karl den tolfte blef mördad af Stjernros.*

Om mördaren befann sig på den förenämnda höjden, så var han ej blottställd för någon fara, då det ej sköts från Overbjerget och skotten från fästningen riktades åt ett annat håll. Funnos på höjden, såsom sannolikt är, stenar och buskar, så var det nästan omöjligt att från löpgrafvarne varseblifva honom.

Såsom bevis på det lättsinne, hvarmed historiska författare ofta behandla viktiga ämnen, kan anföras, att i *Starbäcks* »Berättelser ur svenska historien» uppgifves (s. 654), att vid den år 1859 hållna undersökning utröntes, »att skottet gått in på venstra sidan, således den som var vänd åt fästningen», hvaraf författaren drager den slutsats, att det är »nära till visshet sannolikt, att Carl XII fallit för en fientlig och ej för en lönnmördares kula».

Vid 1859 års undersökning kunde ej utrönas, hvilken sida af konungens ansigte var vänd åt fästningen då han träffades af skottet. Då ändamålet med konungens uppklättring ur grafven var dels att uppmuntra de soldater, som gräfdde den nya linien, dels att iakttaga, om ett utfall skulle ske från fästningen, så kan venstra sidan af hans ansigte icke hafva varit vänd åt fästningen, emedan ögonen då skulle varit vända både från fästningen och soldaterna, hvilket icke hindrar, att enligt Carlbergs berättelse, konungen kan hafva legat med »ansigtet *något* vändt mot fästningen och nya linien».

I »Lärobok i Sveriges, Norges och Danmarks historia för skolans högre klasser af *C. T. Odhner*» yttras om Karl den tolfte död: »Plötsligt såg man honom rycka till och hans hufvud sjunka ned i kappan — en kula från fästningen hade genomborrat hans bägge tinningar och ändat hans hjertelif.»

Deremot antaga äldre författare af läroböcker i Sveriges historia — *Silfverstolpe, Bruzelius* och *Ekelund* — att Karl den tolfte föll för en mördarekula.

För den åsigt, att Karl den tolfte blifvit mördad, hafva tvenne ansedda historieskrifvare uttalat sig.

Rühs i sin Svea rikets historia yttrar: »Jag tviflar icke att Carl blef mördad; att hans död var beräknad, förutsedd, ådagalägges af många omständigheter som framdeles än mer skola uppdragas; huru öfver måttan misstänkt förefaller icke regeringens likgiltighet för alla sägner om hans död, som dock väl hade förtjent en undersökning äfvensom skiljaktigheterna derom».

I *Schlossers* verldshistoria yttras: »Den mening, att Karl fallit såsom offer för en sammansvärjning och att hans yngre syster icke var alldeles obekant med de sammansvurnes plan, synes bekräftas så väl genom revolutionen som följde i Sverige omedelbart efter Karls död, som äfven genom några andra omständigheter. Adjutanten Siquier, som 4 år derefter, ehuru likväl i tillstånd af vansinne, anklagade sig själf för konungens mord, var den förste som öfverbragte underrättelsen derom till arfprinsen af Hessen, hvilken vistades på ett i grannskapet beläget herresäte och genast skickade Siquier i hemlighet till sin gemål i Stockholm.»

Äfven hafva två framstående svenska skriftställare, Brunius och Per Wieselgren, framställt den anklagelsen, att Karl den tolfte blef mördad.

Professor *C. G. Brunius* har i »antiquarisk och arkitektonisk resa» s. 143 yttrat: »Erinrom oss att fästningen då var på detta håll vida svagare än den nu är; att breschbatterierna skolat dagen efter konungens död öppnas och att Maignet trott densamma inom 8 dagar falla och att dessutom allting var beredt till en stormning. Det tyckes åtminstone att i händelse den älskade konungen stupat för en fientlig kula och en behjertad furste stått i spetsen för hären Fredriksten med dess utanverk snart blifvit såsom en naturlig hämnd förvandlad i grushögar. Denna tilldragelse liknade en mörksens gerning som inger dess upphofsmän fasa och feighet». Och å sidan 144 yttrar samme författare: »Om härtill lägges en lågsint hätskhet mot hertig Carl Fredrik af Holstein, en afskyvärd blodsdöm öfver friherre von Görtz — — — så kunna häraf sammansättas mörka titelemblem för minnesteckning öfver Ulrika Eleonoras och Fredrik den förstes uppträdande på den blodiga slägttronen.»

I 9:de delen af De la Gardieska arkivet yttrar domprosten *Per Wieselgren*: »Hvad som här faktiskt ådagalagts, nemligen krigskassans s. k. fördelning torde för en hvar med det rätta historiska ögat innebära mera än ett svenskt sinne önskar att se kungen skynda att stupa förr än penningarna och ryska fredsfördraget och Görtz hinna fram; att se det mynt, som i förening med Carls och hans bussars mod snart torde gjort Sveriges och Norges förening till en sanning, fördelas mellan herrarne under det de gemene och det lägre befälet förfors på hemvägen, är visst upprörande — —

Mordet torde varit först tänkt i den afskyvärde fransyske minister kardinal Dubois hjerna och påskyndades sedan den tidens kvadruppelallians kommit till stånd. Carls ridderliga sinne drog hans hjerta till Maria Stuarts dåvarande landsflyktiga ättling, som hoppades åtminstone rädda Skottlands krona åt sig om än Englands fästades på en hannoversk hjessa och det ridderliga i hugen eggades här af ett svenskt patriotiskt bemödande att bibehålla alla de länder, som förvärfvades med Gustaf Adolfs och andra svenska fältherrars blod. 1715 hade Georg blifvit herre öfver Bremen och Verden. Han kunde bättre anfallas i spetsen för alla missnöjda i England och Skottland, hvaribland största delen bland det af Whigs undanträngda torypartiet torde räknats i samma stund hjeltekonungen af Sverige och Norge ledt operationerna än genom svenskt krig på tysk botten utan bundsförvanter och penningar — — — Frankrike, som nu slutit sig till konung Georg och Whigpartiet, hade ock mycket att frukta, än mer att hoppas då ej ett jernhufvud ledde Sveriges utrikes politik. I dåvarande franska ministèren — den ateistiska — fans hvarken religion eller moral. Hertigen af Orleans och Kardinal Dubois ansågo säkert som en god finansoperation om de kunde genom lönnmord undanröjda det lif, hvarpå allt berodde. — — — Vi se i lägret vid Fredrikssten en fransk ambassadör grefve de la Marck — — — Grefve de la Marck hade två handtlangare för sin politik i sina landsmän direktören öfver belägringsverket Maigret och generaladjutanten Siquier — — — Hvem skulle dock verkställa det vid slika tillfällen s. k. nödvändiga? Denna fråga lär nog brytt prins Fredrik. På de båda fransosernas hand var mindre att lita än på deras goda vilja att tjena ett kabinett. Den snällaste laddare i arméén, Cronstedt, kunde väl för 4000 specier ladda en liten reffelbössa. I hans karakter låg både kärlek till eld och kärlek till frihet, hvilket han sedermera uttryckte i sitt valspråk: malo quam vincula flammis, men något oridderligt låg dock i aflossandet äfven för den liberalaste ridderlighet. Den som läsit eller hört det tollstadiska dokumentet uppläsa vittnar att Stjernros för afskjutandet fått 500 dukater men af hvem står der ej. Det kan ock göra detsamma om de togos af de 1200 daler silfvermynt som Essen uttog till partisaner och kunskapare eller ur Prinsens eller grefve de la Marcks pung eller ur alla tre källorna. — — — Emellertid tror utg. det vara klart att kung Carl ej föll blott för en kvinnas kärlek till en man utan alla högre egenskaper, eller för denne mans kärlek till en krona som han ej kunde ambiera med synnerlig styrka, då han så ringa frågade efter den makt hon kunde skänka, ja att Carl ej ens föll för ett folks frihetskärlek, i sin tids formation varande en aristokratisk egennyttia, utan *att han som kämpat mot en värld också stupade för en koalition af Europas väldigaste makter, hvilka dock måste för att segra om ej 'mörda sömnen' dock köpa lönnmördaren.*»

På Svanbäck & Komp. förlag har i bokhandeln utkommit:

DIKTER

af

Filip Tammelin.

Pris: häftad 3 kr., eleg. inbunden 4: 50.

EDISON

Elektriska skisser af **Emil Dürer.**

Pris: 1: 75.

Reseminnen från Andeverlden

af

Adelma von Vay.

Pris: 1:50.

Ekoröster ur templet

af

Joseph Rosenius.

På **A.-B. Svanbäcks Boktryckeris förlag** har utkommit:

KURIÖSA HISTORIER

från Häxornas tid

af

Voldemar.

Auktoriserad öfversättning

af

Birger Mörner.

Den välkända signaturen G—g N. skrifver i A. B:

»I Voldemars nya samling »Kuriöse Historier fra Hexernes Tid» finnas ett par kulturhistoriska noveller af första rang, behandlande djefvulstrons offer. — Det fins bland de skandinaviska ländernas nu lefvande författare absolut *ingen*, som öfverträffar honom som kulturhistorisk novellist. — Voldemars historier tillhöra konstverken af rang inom den moderna skandinaviska litteraturen. Författaren är teolog och hans borgerliga namn är V. Holm.

Minne från Stockholm

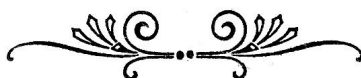
Illustrerad vägvisare

inom

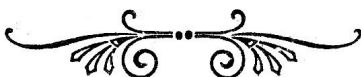
Hufvudstaden och dess omgifningar.

Pris 75 öre.

Ur pressens omdömen: »*Synnerligen redigt uppstald — — innehållsrik. Goda och talrika illustrationer.*» »*En värdefull och på samma gång prisbillig handbok öfver Stockholm.*»

Pris: 1 krona.

TRANSCRIBER'S NOTES

1. Corrected sannigskärlek to sanningskärlek on p. [10](#).
2. Corrected grafva to gräfva on p. [12](#).
3. Corrected i to och on p. [16](#).
4. Corrected sekretetare to sekreterare on p. [24](#).
5. Corrected 1739 to 1759 on p. [28](#).
6. Corrected Wöchentlishe to Wöchentliche on p. [45](#).
7. Corrected resanden to resande on p. [45](#).
8. Corrected generallientenant to generallieutenant on p. [47](#).
9. Corrected Elkensen to Elkenson on p. [55](#).
10. Corrected kononerades to kanonerades on p. [56](#).
11. Silently corrected typographical errors.
12. Retained anachronistic and non-standard spellings as printed.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK OM MORDET PÅ KARL XII: HISTORISK OCH JURIDISK UNDERSÖKNING ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name

associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in

a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection

will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.